

Huwelijk, moraal, religie*

DOOR DR H. FABER

Mij is verzocht een uiteenzetting te geven van de protestantse visie op de problemen van huwelijk en gezin. Ik waardeer deze uitnodiging zeer; reeds jaren lang ben ik ervan overtuigd, dat meer en beter contact tussen huisarts en geestelijke voor onze patiënten van grote waarde is. De vraagstukken van huwelijk en gezin vormen een van de punten, waar ons beider wegen elkaar nog wel eens kruisen, al komt het helaas op deze kruispunten niet altijd tot een ontmoeting.

Ik wil graag uitgaan van een concreet geval. Onlangs woonde ik een bijeenkomst van artsen en predikanten bij, waarin deze met elkaar overlegden over een geval, dat een van de artsen aan de orde stelde. Het betrof een jonge vrouw, bij wier echtgenoot zich ongeveer een jaar na het huwelijk symptomen van een beginnende schizofrene psychose openbaarden. Hij werd in een inrichting opgenomen en daaruit na een behandeling van enige maanden ontslagen. Hij kon zijn werk weer doen, maar was een vreemde, eenzellige man gebleven, die met zijn vrouw wel seksuele contacten had, maar voor haar, voor haar persoonlijkheid en interesses geen wezenlijke belangstelling kon opbrengen. De jonge vrouw was levenslustig, had vrienden, wilde graag van allerlei doen, allemaal dingen, die geheel aan haar man voorbijgingen. Zij had dus een moeilijk, eenzaam leven gekregen.

Op een dag komt de vrouw bij de huisarts op het spreekuur en vraagt hem te willen vaststellen, of zij zwanger is. Deze laat haar de volgende dag terugkomen en deelt haar als resultaat van zijn onderzoek mede, dat zij inderdaad in verwachting is. De vrouw ziet hem verschrikt aan en barst in huilen uit. Het blijkt, dat zij op een tennisclub in contact is gekomen met een jonge leraar. Tussen hen is een vriendschappelijke verhouding ontstaan met het resultaat, dat de vrouw overtuigd is, dat het kind, dat zij verwacht, van deze leraar en niet van haar man is. Zij is in grote verwarring en vraagt aan de arts: „Wat moet ik doen . . . ?”

Over deze vraag hebben de artsen en predikanten die avond met elkaar gesproken. Ik zal nu niet ingaan op de antwoorden, welke men op deze vraag kan geven. Het gesprek, dat zich naar aanleiding van dit geval ontwikkelde, was bijzonder belangwekkend en voor alle deelnemers buitengewoon leerzaam. Ik wil u alleen deelgenoot maken van een observatie, die ik die avond deed. Ik had namelijk verwacht, dat zich tussen de benadering van de arts

en die van de predikant een duidelijk verschil zou openbaren. Ik zou mij kunnen voorstellen, dat er ook onder u zijn, die vermoeden, dat de predikanten nogal puriteins, wat conservatief en rigide op deze situatie zullen reageren en dat de arts in dit geval meer begrijpend en helpend zal proberen op te treden; dat bij de geestelijke het vasthouden aan normen zal overwegen, terwijl het meer opportunistische, het niet teveel wekken van schuldgevoelens de arts meer zal liggen.

Het merkwaardige van deze bijeenkomst was, dat eigenlijk het tegendeel het geval bleek. De predikanten hielden wel duidelijk de norm in het oog, maar probeerden zich in de situatie in te leven, en begrijpend en juist niet rigide te staan tegenover de vrouw en haar gehele problematiek. Nu waren — dat moet ik er aan toevoegen — deze predikanten allen vrijzinnig en ik weet dus niet, of in een gezelschap met orthodox-hervormde en gereformeerde predikanten het palet van uitspraken niet wat anders zou zijn geweest. Maar twee motieven, welke die avond in de bijdragen van de predikanten doorklonken, kunt u tegenwoordig blijkens mijn ervaring ook ver buiten de vrijzinnige kring horen: in de eerste plaats dat het niet de taak van de pastor is om vóór alles de traditionele fatsoenspatronen te handhaven, maar om met de ander na te gaan waar en hoe het geloof in een God, die ons leven vernieuwen en redden wil, in zijn situatie ons bestaan positief kan beïnvloeden; en in de tweede plaats dat het evangelie ons altijd weer Christus laat zien, die vernieuwend en reddend in het leven van mensen binnentreedt, terwijl hij hierbij de traditionele patronen vaak met voeten treedt, althans duidelijk laat zien, dat hij daar innerlijk vrij tegenover staat.

Wat de artsen betreft, was het voor een theoloog een beetje een verrassing te bemerken, hoe zeer deze behoefte hadden aan vaste normen en hoe zeer zij soms — niet altijd! — reageerden vanuit een bepaald vrij star patroon. Opmerkingen als „die schoft van een leraar” vielen een enkele vrij gemakkelijk uit de mond, terwijl de meerderheid zonder veel twijfel van de vrouw verwachtte, dat zij de kracht moest en zou hebben om haar duidelijk abnormale man trouw te blijven. De predikanten stelden de morele toelaatbaarheid van het overwegen — let wel: het overwegen, niet het besluiten! — van een scheiding als mogelijk, terwijl sommige artsen dit uitgesloten achtten en, wanneer de vrouw dit zou overwegen, het geheel voor haar verantwoording zouden laten.

Wat mij in deze bijeenkomst dus vooral opviel, is hoe de realiteit van denken en handelen bij de an-

* Voordracht, gehouden op de Boerhaave-cursus „Conflicten in en van het huwelijksleven”, Leiden, april 1962.

der vaak geheel anders ligt dan wij verwachten en hoezeer wij moeten oppassen het beeld, dat wij van de ander hebben, niet tot een caricatuur te laten worden. Ten eerste is er bij de ander vaak veel meer onzekerheid en twijfel dan wij aan de buitenkant zien en ten tweede — en dat hangt hier nauw mee samen — kunnen wij als mensen van het heden niet ontlopen, dat wij niet geheel passen in het jasje, dat ons beroep ons met een zekere vanzelfsprekendheid aanreikt, met andere woorden, dat wij niet geheel kunnen beantwoorden aan het beeld, dat Men — met een hoofdletter — vaak van ons heeft. Wij protesteren daar bewust of onbewust tegen.

In een beschouwing van theologische zijde over de moderne arts las ik, dat de arts de priester van onze moderne wereld is. „Dieser Priester nimmt alles natürlich. Bei leibe nicht bloß körperlich. Aber natürlich. Und das Wohltuende an der Herrschaft des Arztes ist eben, dasz alles durch sie natürlich wird. Der Arzt hat die Autorität alles für natürlich zu erklären und auf diese Weise die Gewissen zu entlasten. Er leistet damit genau das, was Leidende von einer Autorität verlangen: Lossprechung von Schuld und Verantwortung . . . .”

Juist tegen dit beeld van de arts — dat voelde ik die avond duidelijk — protesteerden die huisartsen en zo protesteerden de predikanten — ook dat kon men met enig scherp toelusteren horen — tegen het beeld, dat velen zich van de predikant hebben gevormd: de man, die de wet hanteert, die aan de kant van het fatsoen staat, die de seksualiteit minderwaardig acht, die direct het woord schuld laat vallen, die de rol van het levende geweten probeert te spelen.

Dit verschijnsel van het protest tegen het beroepsbeeld lijkt mij in onze tijd vrij algemeen. Zou het niet nauw samenhangen met het feit, dat wij leven in een wereld, waarin van allerlei verschuift, waarin juist op het terrein van huwelijk en seksualiteit vrijheid en traditie op elkaar botsen en met name ook de waarde van de seksualiteit voor het persoonlijk leven en voor het samenleven in het huwelijk zo ingrijpend anders wordt gezien en beleefd? De grenzen tussen vrijheid en losbandigheid, tussen menselijkheid en zonde zijn moeilijker te trekken en niemand wil graag worden vastgespijkerd op een patroon, dat duidelijk niet op de situatie past.

Het is mijn opdracht u iets te laten zien van de visie in protestantse kringen op de problemen van huwelijk en gezin. Uit het tot dusver gezegde wordt wel duidelijk, dat ik moet beginnen met op te merken, dat die visie in strikte zin niet bestaat; daarvoor is er te veel in beweging. Ik kan u hoogstens enkele centrale punten noemen, waarom de discussie, die vooral na de oorlog is losgekomen, zich beweegt. Misschien mag ik iets tonen van deze beweging door uit te gaan van een voorbeeld, namelijk de problematiek van de verantwoorde gezinsvorming. Wij krijgen dan van zelf oog op de centrale punten, die in de discussie van deze jaren naar voren komen.

De verantwoorde gezinsvorming is in Nederland vooral geïntroduceerd door de Neo-Malthusiaanse Bond, die hierbij aanvankelijk op groot verzet in kerkelijke kringen stuitte. Na de oorlog veranderde deze bond zijn naam in die van Nederlandse Vereniging voor Sexuele Hervorming. In deze zelfde tijd openbaarde zich ook in de Nederlands hervormde kerk een kentering in de gedachten op dit terrein, zoals door deze gehele kerk een nieuwe wind ging waaien, een proces trouwens dat voor alle grote kerken van ons vaderland geldt. Het resultaat was, dat vanwege de Raad voor Kerk en Gezin van de Nederlands hervormde kerk contact met de Vereniging voor Sexuele Hervorming werd gezocht. Op grond van deze contacten werd toen in 1958 een officieel kerkelijk schrijven uitgegeven, waarin allerlei nieuwe geluiden konden worden beluisterd.

Men erkende, dat de Nederlandse Vereniging voor Sexuele Hervorming een nuttig werk verrichtte en dat de kerk in het verleden vaak een verkeerde kijk op de zaak had gehad. Men zag nog wel een afstand tussen zichzelf en de vereniging, vooral op het terrein van de mensbeschouwing, die als vanzelf een andere houding tegenover de seksualiteit en haar betekenis in het mensenleven insluit. Men vond de mensbeschouwing en hiermede de visie op de seksualiteit van de vereniging vaak te biologisch en hedonistisch, te weinig menselijk in de diepere zin. Men erkende dat er in de vereniging ook andere en diepere stromingen zichtbaar werden, maar men vond toch geen mogelijkheid om zonder meer met de vereniging voor een nauwere samenwerking in zee te gaan.

Het belangrijke van deze publikatie is, dat hier dus het principe van de verantwoorde gezinsvorming wordt aanvaard. Wie dit feit goed tot zich laat spreken, moet beseffen, dat hier niet alleen sprake is van een opportunistisch meegaan met een ontwikkeling, welke toch niet te stuiten is — zo zien velen het en ongetwijfeld kan men hier en daar zoiets ook niet loochenen — maar dat zich hier ook een ontwikkeling aftekent, die diep grijpt en die ook op andere punten aan het licht is getreden.

Verantwoorde gezinsvorming, en daarmee het beleven van de huwelijksgemeenschap met gebruik van middelen, die het verwekken van kinderen uitsluiten, impliceert een bepaalde kijk op het huwelijk, een bepaalde kijk dus ook op de verhouding man/vrouw in het huwelijk en tegelijk hiermede een visie op de plaats van het seksuele verkeer in de verhouding man/vrouw. Ziehier de centrale punten, die in de kerkelijke discussie over huwelijk en gezin in de laatste jaren een rol hebben gespeeld.

Laat ik volstaan met de vermelding van enkele feiten, die een idee van deze nieuwe ontwikkeling kunnen geven. Ik wijs dan eerst op het verschijnen van een aantal boeken van protestantse kant over huwelijk en seksualiteit, waarin de nieuwe gedachten bekwaam en met overtuiging worden verdedigd. Enkele artsen, zoals Dupuis en Hijmans, hebben hier zeer verdienstelijk werk verricht. Het boek van

Prof. van Oyen, de in Bazel werkende Nederlandse theoloog, moet hier zeker ook worden genoemd. De Generale Synode van de Nederlands hervormde kerk liet reeds in 1952 een herderlijk schrijven over „Het huwelijk” uitgaan, waarin zeer openhartig nieuwe lijnen werden getrokken en alle aspecten van het huwelijk, zoals verloving, partnerkeuze, allerlei huwelijksmoeilijkheden, gezinsvorming, scheiding, verhouding van kerk en staat, seksuele opvoeding, enz. werden besproken.

Men ging op kerkelijk terrein nog verder. Men kwam tot het stichten van bureaus voor verantwoordelijke gezinsvorming. In zekere zin had men dit liever niet gedaan tegenover de Nederlandse Vereniging voor Sexuele Hervorming, die op dit gebied een grote activiteit heeft ontplooid, maar men meende dat hier op kerkelijk terrein de zaken toch zulk een bijzondere aanpak vereisten, dat men geen andere weg zag. In deze bureaus werken op het ogenblik de voornaamste protestantse kerken samen, de gereformeerde inclusief. Onlangs is zelfs een eigen orgaan uitgekomen, „Het gezonde gezin”.

U ziet dus dat er het een en ander in beweging is. Ik wil nu proberen datgene, wat er beweegt, nader met u in ogenschouw te nemen. Ik herinner er dan aan, dat een van de kenmerken van de vernieuwing is, dat er een duidelijke behoefte zichtbaar wordt om los te komen van oude patronen en zich te bezinnen op de wezenlijk evangelische gezichtspunten. Ik durf echter niet te zeggen, hoe ver deze vernieuwing reeds om zich heen heeft gegrepen. Van buiten af gezien — op grond van de boeken en de activiteit van kerkelijke organen — zou men misschien kunnen zeggen, dat dit proces reeds van een respectabele omvang is. Wie er meer van nabij mee kennis maakt — zoals de huisarts misschien in zijn praktijk — weet wel anders. Er zijn nog vele rigide predikanten en vele angstige kerkelijke mensen.

Een moeilijkheid bij de bezinning op wat ik de evangelische gezichtspunten heb genoemd, is het feit, dat de Bijbel in dit opzicht niet als een receptenboek, als een handleiding kan worden gebruikt. De Bijbel is een geloofsboek, geen handboek voor verloofden en gehuwden. Het is bovendien een boek, dat geboren is in een speciaal land in een bijzondere periode van de geschiedenis, en dat dus bepaalde tijdgebonden cultuurpatronen als vanzelfsprekend vooronderstelt. De kunst is dus op het terrein, waarop wij bij de Bijbel leiding zoeken, het blijvende van het tijdelijke te onderscheiden en in de historisch gebonden patronen de werkelijk evangelische gezichtspunten te ontdekken.

Een van de centrale gezichtspunten van de visie van de protestantse kerken op het huwelijk is de monogamie. Wie de Bijbel leest — denkt u maar aan de aartsvaderverhalen in het Oude Testament! — ziet, dat polygamie in die tijd heel gebruikelijk

was. Abraham nam, toen zijn eigen vrouw kinderloos bleef, in overleg met haar een bijvrouw. Toch blijft voor wie de wezenlijke gezichtspunten van de Bijbel op het spoor probeert te komen, de monogamie onafwendbaar als christelijk beginsel voor het huwelijk voorop staan. Wij vinden dus in de Bijbel geen onfeilbare uitspraken over huwelijk en gezin, maar wel kunnen wij in de Bijbel fundamentele gezichtspunten ontdekken.

Wanneer ik de belangrijkste uitspraken van de protestantse kerken en van protestantse schrijvers op dit terrein naast elkaar leg, kom ik tot de gevolgtrekking, dat er in de tegenwoordige tijd drie van zulke fundamentele gezichtspunten naar voren worden gebracht. Het eerste is dus dat van de monogamie. De monogamie hangt samen met een personalistische mensbeschouwing: het huwelijk wordt gezien als een verbond van twee vrije, zelfstandige persoonlijkheden, waarbij niet de een het bezit van de ander is, maar waarin op grond van de gelijkwaardigheid van man en vrouw een naar aanleg en natuur gedifferentieerde twee-eenheid wordt gevormd. Tot het monogame huwelijk behoort dus de belofte van trouw van man en vrouw aan elkaar.

Bij elke vorm van polygamie wordt aan de principia van dit monogame huwelijk te kort gedaan. Bij de traditionele primitieve polygamie bezit de man meer vrouwen, met wie hij seksuele relaties onderhoudt. Van vrijheid en zelfstandigheid van de vrouw kan hier geen sprake zijn, al toont de praktijk wel, dat onder de vrouwen zich vaak één tot gelijkwaardige partner van de man weet te maken. Maar dan blijft toch nog het bezwaar, dat het seksuele verkeer wordt losgemaakt uit de band met de vrouw en niet meer als intieme, exclusieve beleving van de kern van het verbond wordt ervaren.

Tot de monogamie behoort dus ook een bepaalde visie op de seksualiteit. Deze is een aspect van de personalistische verhouding en niet een daarvan losstaand gebied van bevrediging-zoekende driften. Het diepste van het menselijke seksuele verkeer is een ontmoeting van twee mensen en deze wordt eerst op het vlak van een echte liefdesverhouding reëel. De meer moderne vorm van polygamie, die bestaat in het hebben van zogenaamde „verhoudingen” buiten het huwelijk, is daarom naar Bijbelse opvatting in beginsel ook in strijd met de zin van het huwelijk.

U begrijpt, dat ik hier spreek over de gezichtspunten van waaruit de protestantse kerken het huwelijk bezien. Wij moeten, wanneer het op de praktijk van het huwelijksleven aankomt, natuurlijk ruimte laten voor tragische aspecten, voor menselijke zwakheden en niet het minst voor neurotische complicaties. Een monogaam huwelijk veronderstelt voor zijn duurzaamheid twee gerijpte, zedelijk en godsdienstig gevormde persoonlijkheden, die niet infantiel reageren, die zich zelf en elkaar morele

maatstaven aanleggen, maar die ook vergevensgezind kunnen zijn. Buitenstaanders, zoals artsen en predikanten, zullen dus vaak moeten helpen om de grote beloften, welke men elkaar op de huwelijksdag deed, te doen realiseren, ja, zullen in principe in noodgevallen een scheiding niet mogen uitsluiten, wanneer een huwelijk in de personalistische zin onmogelijk blijkt.

Het tweede gezichtspunt, dat ik naar voren zie komen, is dat het huwelijk primair een levensgemeenschap is van man en vrouw en eerst in de tweede plaats een instituut voor de voortplanting van het menselijk geslacht. Ik vind dit een belangrijke ontwikkeling. Zij is nog niet oud, maar begint zich in de laatste jaren steeds duidelijker af te tekenen. Zij hangt, wanneer ik het goed zie, nauw samen met de personalistische achtergrond van de monogamie.

Twee gezichtspunten waren in het verleden voor de kerkelijke visie op het huwelijk constitutief. Ten eerste dat het huwelijk er was voor de zonde; het was beter te trouwen dan te branden volgens Paulus; wij zien echter duidelijk, dat deze visie nauw verbonden is met de situatie waarin Paulus het mensenleven en het huwelijk zag; deze uitspraak is geen dwingend evangelisch gezichtspunt. Ten tweede dat het huwelijk een instelling was, die tot doel had kinderen te verwekken. Men vindt deze laatste opvatting nog in vele kerkelijke huwelijksformulieren binnen en buiten Nederland terug. Steeds duidelijker begint echter het andere motief zich af te tekenen, dat het huwelijk een levensgemeenschap van man en vrouw is, waarvan men hoopt, dat het met kinderen zal worden gezegend, maar dat ook zonder kinderen voor beiden een diepe betekenis heeft.

Ik geloof niet, dat wij de staf moeten breken over de ouderwetse huwelijksopvattingen. Zij hebben er ongetwijfeld in het verleden, in veel primitievere omstandigheden dan de onze, toe bijgedragen het huwelijk kader en stabiliteit te geven. Maar zij tonen een groot tekort; zij zien niet de diepe menselijke implicaties in het verbond van man en vrouw, noch de plaats van het seksuele verkeer daarin. Dit seksuele verkeer is hierbij óf belast met een verkeerd odium, dat overbodige angsten en schuldgevoelens kan wekken, óf het wordt gedegradeerd tot een middel om kinderen te verwekken. Het is merkwaardig op te merken, hoe in de moderne literatuur van kerkelijke zijde telkens weer het Oude Testament wordt aangehaald, dat een veel natuurlijker kijk heeft op de verhouding man/vrouw en op de plaats van de seksualiteit daarin, dan later in het Christendom vaak inheems is geworden. Tekenend is het thema, waaronder de arts Dupuis zijn boek heeft geschreven over liefde, huwelijk en gezin, dat reeds in bijna vijftigduizend exemplaren is verkocht. Het is een woord uit het Oud-Testamentische boek Prediker: „Geniet het leven met de vrouw, die ge lief-

hebt, want dat is uw deel in dit leven.”

Het beginsel, dat het huwelijk primair een levensgemeenschap van man en vrouw is, werpt ook licht op enkele problemen, die in de laatste tijd de aandacht vragen. Verantwoorde gezinsvorming wordt nu aanvaardbaar, terwijl het gebruik van anti-conceptionele middelen niet met schuldgevoelens beladen behoeft te zijn. En wat de kunstmatige inseminatie betreft, heeft de Nederlands hervormde kerk zich kunnen uitspreken voor inseminatie met de man als donor, maar zij heeft op begrijpelijke gronden de heterologe inseminatie afgewezen.

Bovendien wordt het seksuele verkeer nu gezien als iets, wat vooral in het kader van de levensgemeenschap van het huwelijk belangrijk is. Het is er een hoeksteen van en behoeft niet alleen te worden gezocht met het oog op het verwekken van kinderen. Integendeel: in het boek van Dupuis wordt uitvoerig ingegaan op de ars amandi, welke erbij kan en moet worden beoefend.

Het derde gezichtspunt, dat bij de visie van de protestantse kerken in het oog valt, is de overtuiging, dat het huwelijk meer is dan een maatschappelijk contract of een met onze westerse cultuurkring gegeven instituut. De kerken zien het — en hiermede staan zij met andere kerken zoals de r.k. kerk op één lijn — als een met de schepping gegeven weg van God met de mens. Het heeft een aan menselijke willekeur onttrokken zin. Wanneer de Bijbel zegt, dat God de mensen als man en vrouw schiep, is hiermede naar protestantse overtuiging het huwelijk als zodanig gegeven. Want man en vrouw zijn als mensen op elkaar aangelegd en dat betekent dus ook op een bij de mens, bij zijn persoon zijn, passende manier. Het feit, dat onder andere omstandigheden dan de onze ook andere huwelijksstructuren worden gevonden, doet hieraan niet af: deze andere structuren zijn dan toch op de wezenlijke structuur van de man/vrouw-verhouding transparant.

Ik geloof dat ik hiermede wel de meest belangrijke aspecten van de tegenwoordige protestantse visie op de problemen van huwelijk en gezin heb aangewezen. Persoonlijk juich ik in de ontwikkeling, waarover ik u heb verteld, twee dingen in het bijzonder toe. In de eerste plaats dat de protestantse kerken blijkbaar nu het natuurlijke aspect aan de man/vrouw-relatie in het huwelijk ook natuurlijk kunnen zien en als zodanig kunnen aanvaarden en dat zij het huwelijk niet, zoals soms, als een vehiculum van de (erf)zonde zien. De tijd, dat velen in de kerk de bijslaap met het odium van de zonde belasten, is voorbij. Deze gedachte met de ermede verbonden gevoelens leven waarschijnlijk nog in grote kringen, maar zij zijn bezig het veld te ruimen. De protestantse kerken kunnen nu op een voor moderne mensen aanvaardbare manier meespreken in de problematiek van de verhouding der geslachten, die

zoveel onrust in onze wereld verwerkt. Predikant en arts staan nu op dit terrein ook niet meer in de soms onverzoenlijk lijkende tegenstelling van witte en zwarte jas tegenover elkaar. Zij kunnen met elkaar praten en misschien zelfs wel eens elkaar bijstaan. De predikant leert begrijpen, dat op het terrein van het huwelijk het gezichtspunt van de gezondheid, vooral van de geestelijke gezondheid, belangrijk is en dat wij met moraliseren dikwijls niet ver komen. Anderzijds leert de arts oog te krijgen voor de betekenis van een goede mensbeschouwing, wanneer hij op dit terrein adviezen moet geven.

En in de tweede plaats: de opkomst van het mo-

derne existentialisme toont ons, hoezeer het probleem van het ware mens zijn een van de grote vraagstukken van deze twintigste eeuwse wereld is. Wij weten allen, dat in het huwelijk de grote moeilijkheden en de grote mogelijkheden van het mens zijn bij uitstek zijn gegeven. Dat juist door zijn diep gefundeerde en nader uit te werken mensbeschouwing het protestantisme op dit terrein voorlichtend, bevrijdend en richtinggevend kan werken, acht ik voor de toekomst van grote betekenis.

Ik hoop dat u bij uw werk op het moeilijke gebied der huwelijksproblematiek mijn collega's-predikanten naast en niet tegenover u zult vinden. Een kans daarop is er zeker.

CASUÏSTIEK

Conjunctivitis neonatorum

Enige tijd geleden beviel een meisje uit mijn praktijk van haar eerste kind. Tevoren werkte zij in een café. Haar moeder had veel bezwaar tegen deze werkring en hetgeen zij vreesde gebeurde: haar dochter werd zwanger en de vermoedelijke vader weigerde een huwelijk met haar aan te gaan. De bevalling vond, om sociale redenen, plaats in het ziekenhuis. Daarna trok de vrouw met haar baby bij haar moeder in.

De kraamvrouw had geen enkele klacht en herstelde zich snel. De oogjes van de baby vertoonden enige pusafscheiding, zoals we wel vaker zien bij pasgeborenen. Ik gaf het advies met boorwater de oogjes schoon te houden. Toen de baby een maand oud was, kreeg ik het verzoek nog eens naar de oogjes te kijken; de pusafscheiding was de laatste dagen toegenomen. Inderdaad vond ik beiderzijds een conjunctivitis met flinke pusvorming. De oogleden waren niet gezwollen. Door de pusvlokken kon ik de ogen zelf niet goed beoordelen.

Ik stond op het punt aureomycine-oogzalf toe te dienen, doch plotseling schoot mij te binnen, dat ik niet meer gewend ben de oogjes van pasgeborenen met nitras argenticus in te druppelen, zodat ik hier, gezien de voorgeschiedenis, eerst gonorrhoe diende uit te sluiten. Een uitstrijkje van de pus, dat een halve minuut met methyleenblauw werd gekleurd, bevestigde onmiskenbaar de diagnose gonorrhoe. De intraleukocytair gelegen groepjes gonokokken waren duidelijk zichtbaar.

Toen de oogarts de baby de volgende dag onderzocht was de pusvorming onder invloed van twee behandelingen met aureomycinezalf reeds verdwenen. Gelukkig vond hij geen oogbeschadigingen. Het viel hem op, dat deze gonorroïsche conjunctivitis zich als zo'n onschuldig geval presenteerde. Meestal ziet men veel heftiger beelden met fiks gezwollen oogleden, dikke romige pusproppen en

een gemene keratitis, die neiging heeft tot perforeren. Hij herinnerde zich echter niet, dat hij in de laatste twaalf jaar deze aandoening had gezien. Het is heel goed mogelijk dat dit komt doordat de huisarts vroegtijdig een antibioticum geeft. Helaas missen wij dan de diagnose; de moeder blijft onbehandeld en infectieus.

Er zullen zeker collegae zijn, die iedere neonatus profylactisch nitras argenticus indruppelen, waardoor de blennorrhoe uitblijft. Ik meen, dat in deze tijd van de antibiotica dit indruppelen achterwege kan blijven, temeer daar dit profylacticum zelf nogal eens een conjunctivitis teweeg brengt. Wanneer er conjunctivitis neonatorum optreedt kan men door middel van bovenbeschreven methode zeer gemakkelijk tot een nadere diagnose komen en alsnog een antibioticum geven. Wanneer deze methode van onderzoek in groter verband systematisch wordt gevolgd, bestaat de kans dat wij, huisartsen, meer gevallen van gonorrhoe op het spoor komen.

Bij onderzoek van de vrouw vond ik een melkleurige fluor, de portio was gedeeltelijk bedekt met een bloederig pusbeslag. Met de methyleenblauwkleuring werden in de uitstrijk vele gonokokken gezien. Ten overvloede maakte ik een grampreparaat, waarin de roodgekleurde groepjes intraleukocytair gelegen bacterieën zich duidelijk aftekenden. De luesreacties bleken negatief. De dermatoloog nam de controle op zich, daar het veel ervaring vereist op grond van uitstrijkpreparaten een vrouw voor genezen te verklaren.

Na enige moeite lukte het de huisarts van de vermoedelijke vader te waarschuwen om zodoende te trachten zijn infectie te behandelen.

Misschien kan de beschrijving van deze ziektegeschiedenis bijdragen in het opsporen en bestrijden van gonorrhoe in de algemene praktijk.